

Rouw is liefde die zijn adres is kwijtgeraakt¹

Riet Fiddelaers-Jaspers en Jakob van Wielink

'Loopbaanbegeleiding' moet het traject genoemd worden. Ze komt voor een eerste gesprek. Haar verhaal begint aarzelend, de adem hoog. Ze vertelt dat ze per 1 december ontslagen wordt. 'Ik weet van mezelf dat ik de schouders eronder kan zetten, en ook die nieuwe baan wel weer vind. Maar het lukt me niet meer. Zes jaar geleden ben ik gescheiden. Van de ene dag op de andere ging mijn man bij me weg. Ik bleef achter met twee kleine kinderen en ben verder gegaan in mijn overlevingsstand. Een jaar later verloor ik mijn moeder. Eigenlijk heb geen aandacht gegeven aan beide verliezen. Ik heb er ook niet werkelijk om gerouwd. Ik weet ook niet hoe dat moet! En nu is het een brij geworden. Ik weet dat ik dit in coaching niet ineens kan oplossen, maar ik wil ermee aan de slag. Ik voel veel schaamte, juist ook naar mijn collega's. Dat ik, sterke ik, het zelf niet lijk te kunnen. En op het werk zeggen collega's dat na zes jaar de scheiding toch wel werkt zou moeten zijn. Ik voel die druk, maar kan er niet aan beantwoorden. Waar moet ik beginnen?' Ik zet in de ruimte drie stoelen neer. Eén voor de echtscheiding, één voor het ontslag, één voor het overlijden van moeder. Het gezicht van mijn cliënt draait weg. 'Ik kan er niet naar kijken, ik wil het niet zien.'

Deze situatie geeft indringend de kluwen weer waarin mensen rondom verlies in terecht kunnen komen. Verschillende loyaliteiten die in liefde om voorrang lijken te vechten. Rouw en liefde, twee kanten van dezelfde medaille, dat weet iedereen die ooit bij Phoenix Opleidingen over de drempel is geweest (en de Vuurvogel leest). Wie niet wil rouwen, moet het hechten achterwege laten. We herinneren ons een workshop waarin een deelnemer veronderstelde dat het menselijk brein zich wel zo zou kunnen ontwikkelen dat hechting niet meer noodzakelijk is. Niet hechten, dat lijkt een aangename oplossing. Maar een magere, nauwelijks een werkelijke keus, een keus van dood daar waar het leven om voorrang vraagt.

Wie wil leven, omarmt het risico. 'Misschien is dat wel ware liefde: Elk moment het risico durven lopen op een scheiding. Liefde is leven op het scherpst van de snede. En soms gaat dat mis.'² We zijn de laatste jaren steeds meer gaan inzien dat het begrip 'rouw' niet uitsluitend bestemd is voor een verlies door de dood. Rouw dient zich ook aan bij (echt)scheiding, verlies van lichamelijke en geestelijke vermogens, er niet meer bij mogen horen, verlies van werk of verlies van toekomst of idealen. We zijn gewend onze liefde te richten op die ander of dat andere en ineens is het adres gewijzigd of ben je het adres kwijtgeraakt en loop je met je ziel onder de arm, niet wetend waar je het moet zoeken, of hoe. Hoewel dit voor de lezer niet tot gefronste wenkbrauwen zal leiden, is dit in de context daarbuiten en zeker in arbeidsorganisaties wel het geval. Het is ook hierom dat we *Aan de slag met verlies. Coachen bij veranderingen op het werk* schreven.

In het boek hebben we onder andere de verliescirkel als basis genomen. We kijken naar de stappen van de verliescirkel op de werkvloer. Hoe welkom ben je, kun je je hechten, is er verbinding, wat gebeurt er rondom afscheid en verandering,

is het toegestaan om te rouwen, hoe krijgt betekenisgeving een plek? Er is aandacht voor obstakels die mensen op het werk bij de stappen in de cirkel tegenkomen.

Die Belgen... als ik het erover heb, word ik weer emotioneel. De macht die een paar mensen in België hebben. Waarvoor ons bedrijf er nu niet meer is, daar kan ik zo boos om worden. (...) Fortis Bank was voor mij een veilige plek. Ik gaf veel, ook veel energie en dat doe ik nog steeds. Het heeft wel een tijd geduurd voor ik de kleur groen kon accepteren.

We zijn bij het schrijven geraakt door de vele wijzen en laagdheden, nuances ook, waarin verlies zich aan ons laat zien. De mens toont in de eerste ontmoeting misschien, aan de buitenkant, niet zijn verlies. Toch vraagt zijn onuitgesproken verhaal om aandacht, ruimte en bedding om het verlies aan het licht te laten komen. Hoezeer we ook 'weten' dat rouw zich niet laat oplossen, die ander zit wel mooi tegenover je met zijn verhaal, zijn vraag. Als personeelsverantwoordelijke, als collega, leidinggevende. Als coach en begeleider.

Fred is getrouwd met een vrouw die alcoholiste is en psychiatrische problemen heeft. Ze hebben vijf jongeren en hij werkt in ploegen. Hij is er nooit zeker van wat hij thuis aantreft: hebben de kinderen gegeten, liggen ze in bed, is zijn vrouw weer voor dagen verdwenen. Door de situatie moeten zijn collega's soms zijn dienst overnemen. Als zijn vrouw een einde aan haar leven maakt, is de ruimte die zijn anders zo zakelijke directeur hem biedt, voor Fred juist de reden om zijn werk weer snel op te kunnen pakken.

Zijn er misschien 'succesfactoren' te ontdekken in het begeleiden bij rouw? Wij denken van wel. Kenmerken voor rouw zijn gemis, verlangen en het zoeken naar het verlorene. Het voorbeeld van Fred illustreert in elk geval dat het creëren van ruimte en vertrouwen een bedding laat ontstaan waarin ook het werk weer een veilige plek is om naar toe te gaan. ◀◀

Enkelen

Hadden zelfs de terugweg aanvaard.

Maar ze kwamen niet onze kant op.

Alsof ze iets – dat ze verworven hadden? – droegen?

Wyslawa Szymborska

Riet Fiddelaers-Jaspers, Expertisecentrum Omgaan met Verlies & Opleidingen Land van Rouw

www.rietfiddelaers.nl, www.landvanrouw.nl

Jakob van Wielink, Boertiengroep www.boertiengroep.nl,

Stichting dr. Elisabeth Kubler-Ross Nederland www.kubler-ross.nl

¹ Jean Jacques Suurmond, 'Rouw is liefde die zijn adres is kwijtgeraakt', Trouw, 15 januari 2013

² Jean Pierre van de Ven (2009). Omgaan met een scheiding. Houten, Bohn Stafleu Van Loghum.

